

Данька не будили — він сам устав спозаранку. Батько з матір'ю вже були на ногах, ніби й не лягали звечора. Мати щось там совгалася при печі, а батько порав худобу. Помітила мати, що син уже сновигає по хаті, кинулась будити й Наталку. А Яринки не чіпала — нехай поспить, бо ще зовсім недоросла, все одно толку ніякого з її раннього вставання. Але Яринка теж продерла очі і підхопися ще скоріше від Наталки.

Батько заглянув до хати:

— О, скільки помічників! Не менше, як у кошового.

Мати спитала:

— Будемо снідати зараз чи вже аж потім?

Данько позіхнув:

— Хай уже потім. А то ж кусень в горло не полізе.

— Еге, — хихикнула Яринка, — Наталка спросоння ще ложкою до рота не вцілить.

— Раз круг так вирішив, то так і бути, — сказав батько. — Тоді гайда на город. Воза я вже вирихтував.

Данько взяв у сінях заступ і споришистою стежкою попрямував до широчезної грядки, яка щетинилася соковитим цибульним степір'ям. Рясна роса обпікала босі ноги, але хлопець не звертав на те ніякісінької уваги. Ще б! Стане він сикати чи охати від росного холоду, коли не тільки сестри, а й сам батько вважає його майже зовсім дорослим, до всіх своїх діл залучає. Козак має бути козаком, а не квашею.

Правда, про справжнє козакування батько з ним мови ще не веде — вважає, що Данькові рано на Січ. Та й взагалі батько каже, що добрим господарем бути честі не менше, ніж добрим січовиком. Але навчив Данька і на коні вправно скакати, і шаблюкою лозу рубати, і з пістоля стріляти. Каже, при теперішнім житті ніколи не вгадаєш сьогодні, що може знадобитися завтра.

Колись батько сам був на Січі, морем на турка ходив, був поранений. А потім залишив свій курінь, одружився, поселився ось тут, на Запорізьких Вольностях, неподалік нової столиці славного Війська Запорізького та й став господарювати. Найдужче припало йому до душі городництво. Бо то справа і цікава, і прибуткова, і побратимам-січовикам на руку: свіженькі овочі до столу ніколи зайвими не бувають, а ще й на зиму цибулі, та часнику, та моркви ото скільки треба!

Сьогодні Данько з батьком повезуть на Січ зелену цибулю. Оцю всю грядку треба викопати. Через тиждень підоспіє цибуля на другій грядці, а згодом — ще на іншій. Батько з матір'ю так і садили, щоб аж до половини літа цибуля була все зеленою й зеленою, аби мати що возити січовикам.

Данько поплював у долоні, почав підкопувати крайній рядок. А вже й Наталка з Яринкою тут як тут: обережно, щоб не перервати степір'я, витягують цибулину за цибулиною, пучкаминосять на подвір'я. Там, у потічку, що струменить від джерела, мати полоще ці пучки, а батько вкладає їх на воза.

Та ось нарешті цибулю викопано, перемито і вкладено. Поснідавши, Данько запрягає буланых коней, береться за віжки. Батько сідає на віз поруч з Даньком, каже:

— Поганяй.

Данько хвацько хльоскає батоном у повітрі, вйокає. І віз викочується за ворота.

Яринка біжить поруч з возом, нагадує:

— Не забудьте, татоньку, не забудьте: мені — червоного кісника, Наталці — коралі, а мамі крамну хустину. Не забудьте, татоньку, червоного'...

— Як же, тільки червоного! — обіцяє батько. — Куплю, якже!.. Зайду до Янкеля в ятку й куплю.

Дорога знайома: спочатку вздовж в'юнкого потічка, потім степом, а там через Довгу балку, через другу — Вербову, та вже й до берега річки Підпільної рукою подати... Правда, до другої балки дісталися аж опівдні, бо то тільки на словах скоро та гладко, а їхати таки треба, та треба. Тут вони завжди зупинялися біля затіненого вербами джерельця, напували коней, підкріплювалися самі, щоб уже потім, на Січі, одразу не лізти до торби по сало.

Однак цього разу перепочинку не вийшло: у балці кишіли кишма пікінери. Вартові зупинили їхнього воза ще при спускові в балку, звеліли:

— Ану повертай голоблі! Нічого тут!..

Батько перехопив у Данька віжки, вйокнув на буланих, намагаючись відтиснути вартових і проїхати повз них. Але ті вхопили коней за вуздечки, погрозово брязнули зброєю.

— Ти що, глухий?! — гаркнув старший. — Сказано повертай — отож і повертай.

Другий вартовий вилаявся:

— Захотілося скуштувати кия.

Стримуючи гнів, батько мовив:

— Ви, певно, забули, що перебуваєте не у своєму форту, а на Запорізьких Вольностях.

Старший зареготав:

— Були вольності, та й загули. Уже по Січі досі плуг походив, а він ще про вольності торочить.

Раптом його осінила думка:

— А втім, проїжджай, проїжджай. Може, твоя цибулька якраз там і знадобиться.

— Еге, — підтакнув другий, — на юшку.

— Чи й посадити на свіжозораній грядці, щоб піросла...

Батько гнав коней щодуху. Вже піна летіла з них, а він гнав. Певно, булані так би й попадали з ніг, якби ще промчав версти зо дві. Але враз виявилось, що далі їхати нікуди: і гора, де при шинках завжди відпочивало та веселилося козацтво, і передмістя у видолинку при Підпільній були зайняті царициними військами. Поглянув батько на той берег річки — і застогнав: на місці таких знайомих башт, пушкарні, куренів, на місці всієї Підпіленської Січі горбатилися купи мотлоху.

— А де ж?.. Де?..

Із гурту гусарів, що товкся неподалік воза, уїдливо підсміхнулися:

— Накивали п'ятами славні лицарі запорозькі. Побачили нас — і немов корова язиком злизала.

— Побудь при возі, — наказав батько Данькові. — Мушу про все когось із наших розпитати, а не цих зайд.

Скочив з воза, з-під кулика сіна, втовченого Даньком за дорогу, витяг пістоль, засунув під сорочку та й пішов до мосту через річку Підпільну.

Данько чекав довго, а батько не повертався й не повертався. І хлопцеві все більше закрадався в душу страх.

А довкола таке зчинилося! Гамір, говір, сварки, сміх, лайки... Війська видимо-невидимо, як риби на тирлі. Певне, цариця Катерина всіх своїх вояк прислала сюди, щоб розтоптати Січ. Он як заповзято галасують.

Корчімка дядька Михася, де вони з батьком зупинилися, коли минулого разу приїжджали на Січ, пограбована, у ній вже господарюють напиндючені гусари. А де була Янкелева ятка — так взагалі голе місце. Не видно й самого хазяїна ятки — привітного, послужливого, добродушного, який щоразу повторював на розвітання: "Тільки не минайте бідного Янкеля!" Це в нього батько збирався купити подарунки домашнім: матері — хустку, Наталці — коралі, а Яринці — червоного кісника.

Від гармидеру аж у голові гуло. Данько зіщулився на возі, притулився до кулика сіна, щоб бути непомітнішому. А батька все не було й не було. І час тягнувся так повільно.

Коли це враз:

— Данько!

— Га? — скинувся хлопець.

Біля воза, взявшись рукою за люшню, стояв довгов'язий вусатий дядько і дивився на нього з-під нахмурених кошлатих брів. Хлопець раніше ніколи не зустрічався з цим вусанем, тож немало здивувався, що той назвав його по імені.

— їдь додому, Даньку, — мовив дядько. І було в його голосі щось таке, від чого Данькові стало холодно.

— Батько велів...

— Я знаю. Але треба тобі їхати. Зараз же. Ти мені вір — ми з твоїм батьком давні друзі, з одного куреня.

Він озирнувся довкола, нахилився до хлопця, майже пошепки видихнув страшні слова:

— Батька твого... повели... В ланцюги закували, іроди!.. Батько твій хорунжого Дичка... з пістоля... Дичко зрадником виявився, продався, своїми руками допомагав царициним пікінерам Січ руйнувати... То твій батько його з пістоля...

— Тату! Батечку!.. — вирвалося в Данька.

— Мовчи! — застеріг той. — Кусай собі руку, а мовчи, бо вони й тебе не пожаліють... Кошового нашого, Калнишевського, теж, кажуть ланцюгами скрутили... Кріпися, козаче, і повертай додому. Тобі треба жити. А це ось, — повів рукою на руїни Січі, — запам'ятай. Щоб до кінця своїх днів не смів забути!..

Однак Данькові довелося їхати не додому, а в протилежний бік. Бо на віз, вантажений зеленою цибулею, уже встиг накинути оком один із синьомундирних вояків — безцеремонно всівся поруч з Даньком і закомандував:

— Поганяй до мосту!

Ще й задоволено потер долоні:

— Не інакше, як сам господь бог послав тебе нам у нагороду за труди праведні. Ото вже зрадіють у полковій кухні.

— Дядечку, — спробував було відмовитися Данько, — але ж мені...

Однак синьомундирний не дав йому договорити:

— Слухайся, якщо тобі старші кажуть! І витри сльози, не скигли: за твою Цибулю унтер тобі заплатить не згірш перекупника. Ти ще від радості затанцюєш.

Йому, бач, і на думку не спадало, що цибуля ця привезена зовсім не для перекупників, які постачали харчами царициних вояків.

Біля самої річки синьомундирного хтось погукав. Певно, то був якийсь його начальник чи приятель, бо цей одразу ж скочив з воза і пішов до нього, кивнувши Данькові:

— Ген за мостом справа — полкова кухня. Поганяй прямо туди. Скажеш, Савельєв припровадив. А я не забарюся, підійду.

Коні копитами вже цок-цок по мосту.

"Може, твоя цибулька якраз там знадобиться", — гугонять Данькові у вухах слова отого вартового з Вербової балки. І запекло в грудях, вогнем запекло. І загупало в скроні: батька закували в ланцюги, його, може, вже й живого немає, а він, Данько, везе за це царициним воякам зелену цибульку. Щоб ласували, та ще з більшим старанням топтали Запорізькі Вольності...

— Тр-р-р! — шарпає віжки посеред мосту. Шарпає так, що булані мало не дибки стають і осаджують назад.

Данько зривається на ноги, обіруч хапає зелено-сизе цибуляне степір'я і прямо з воза жбурляє в річку. Жбурляє ще і ще, і ще. Хапає оберемком — скільки здужає підняти. Хлюпотить у воду цибуля ний град.

— Диви; збісилося хлопча! — вигукує хтось. Не то на правому березі вигукує, не то на лівому.

А він хапає оберемком — і з мосту, хапає — і з мосту. Вже вся річка зеленим пойнялася. Вже залишилося цибулі тільки на раз-два вихопити.

— Ах ти щеня!..

Удар кулачиська не був болючим. Просто хитнувся чи то віз, чи то міст, чи то світ, підкосилися Данькові ноги, попливли перед очима кола: то цибульно-зелені, то вже сині, як мундир царициного вояка, то кров'яно-руді...

І враз невідь-звідки долинув тоненький Яринчин голосок: "Мені — червоного кісника... Не забудьте, червоного!.."